

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-43>

УДК 336.02

МИТНІ ПЛАТЕЖІ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

CUSTOMS PAYMENTS AS A COMPONENT FORMATION OF THE REVENUE PART OF THE STATE BUDGET OF UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF MILITARY STATE

Легкоступ Ігор Іванович

кандидат економічних наук, асистент,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7839-874X>

Сайчук Наталія Валеріївна

кандидат економічних наук, доцент,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6866-7918>

Соколюк Марина Василівна

студентка,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-2639-942X>

Lehkostup Ihor, Sainchuk Nataliia, Sokoliuk Maryna
Yurii Fedkovych Chernivtsi National University

Стаття присвячена актуальним питанням формування дохідної частини державного бюджету за рахунок надходжень митних платежів. Повнота здійснення фіскальної функції впливатиме на можливість забезпечення достатнього рівня соціально-економічного розвитку країни, оскільки найбільшу частку доходів бюджету складають саме податкові надходження. У статті дана характеристика митним платежам як різновиду податкових надходжень. Мито разом із іншими непрямими податками (податком на додану вартість та акцизним податком), окрім фіскальної функції, забезпечує захист вітчизняного виробника та економіки країни, ефективно регулює зовнішню – економічні відносини тощо. На основі національної законодавчої бази та міжнародних договорів розглянуто основні характеристики митно-тарифних пільг у вигляді повних або часткових звільнень від стягнення митних платежів. Проаналізовано основні зміни (через введення додаткових пільг), які відбулися у структурі сплати митних платежів після введення воєнного стану в Україні. Досліджено питому вагу надходжень митних платежів до доходів державного бюджету за останні роки та встановлено зменшення суми надходжень за 2022 рік порівняно з попередніми роками.

Ключові слова: державний бюджет, доходи бюджету, митні платежі, ввізне мито, податок на додану вартість, акцизний податок, воєнний стан.

The article is devoted to the topical issues of the formation of the revenue part of the state budget at the expense of the receipts of customs payments. After all, the issue of State budget revenues is an important socio-economic paradigm of today. An important aspect when considering the State budget is the process of balancing income and expenditure items, as a result of approving budgets with a deficit, surplus or in the form of a balanced budget. It is the complete implementation of the fiscal function that will affect the items of budget expenditures and the completeness of their implementation, thereby creating an opportunity to ensure a certain level of economic development of the country, which affects the quality of life of the population and socio-economic stability. Analyzing statistical data and research of modern scientists, a large percentage of the budget's income is made up of tax revenues, that is, legally defined mandatory payments levied on individuals and legal entities to the budget. Also, tax revenues are separated as a set of national and local taxes and fees established by law. The article describes customs payments as a type of tax revenue that goes to the State budget. Customs payments include customs duty, value added tax and excise tax. By their essence, they perform various functions, such as protectionism of the domestic producer

and the economy as a whole, regulation of foreign economic interaction, etc. The main characteristics of customs and tariff benefits in the collection of customs payments are considered. Such benefits are presented in the form of full or partial exemptions from the payment of customs payments, based on the national legislative framework, international agreements, etc. The main changes that occurred in the structure of payment of customs payments under martial law were analyzed. With the introduction of martial law, additional benefits were introduced, which applied to the import or export of certain groups of goods through the customs border of Ukraine. The share of customs payments to the state budget in recent years has been studied. A decrease in the amount of revenues for 2022 compared to previous years has been established. However, a variety of measures have been implemented that will gradually return the customs preferential system to the pre-war level, which will contribute to the implementation of the function of fiscal sufficiency.

Keywords: state budget, budget revenues, customs payments, import duty, value added tax, excise tax, military state.

Постановка проблеми. Протягом останніх років Державний бюджет України затверджується з дефіцитом, що вказує на переважання видаткової частини над дохідною частиною бюджету. В умовах воєнного стану, враховуючи необхідність збільшення видаткової частини через зростання актуальної ролі оборонних витрат, необхідно розглянути питання наповнення дохідної частини бюджету, його фінансування та державного боргу. Особливу увагу в цих умовах потрібно звернути на митні платежі, які є не лише інструментом митної політики, але й важливою складовою податкових надходжень доходної частини бюджету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі питання дослідження митних платежів як ефективного інструмента регулювання зовнішньо – економічних зв'язків, який діє в інтересах вітчизняної економіки та митної безпеки країни, а, також, як складової наповнення державного бюджету, поставало у роботах вітчизняних учених Абрамової А., Бережнюка І., Васильєвої В., Вишновецького В., Гуцула І., Даценко В., Кийди Л., Крилач О., Савчук Т., Онищика Ю., Павлюк К., Пашко П., Чугунова І. та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах військового стану постає актуальне питання перспектив наповнення державного бюджету за рахунок митних платежів. Ця проблема потребує окремого дослідження та визначення шляхів оптимізації митних надходжень у державну скарбницю.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є теоретичний та практичний аналіз митних платежів у дохідній частині Державного бюджету України в умовах воєнного стану. Перед нами постають завдання дослідити основні теоретичні засади складових доходної частини Державного бюджету України, визначити особливості митних платежів відповідно до законодавства України, а також проаналізувати динаміку основних видів над-

ходжень митних платежів до Державного бюджету України протягом 2020–2022 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно пункту 1 статті 2 Бюджетного кодексу України, під терміном «бюджет» розглядають документально затверджений план щодо формування та подальшого використання фінансових ресурсів, які акумулюються задля забезпечення завдань та функцій, що здійснюються органами влади. В Україні, яка є унітарною державою, бюджетна система складається Державного бюджету та місцевих бюджетів [2]. Акцентуючи увагу на Державному бюджеті можна стверджувати, що він відіграє важливу роль як у системі фінансового регулювання та бюджетного забезпечення, так і в діяльності суб'єктів господарювання та домогосподарств. Це пов'язано із тим, що саме у державному бюджеті акумулюються більшість коштів зведеного бюджету, отже, за їх розподілом, перерозподілом та ефективним використанням потрібний подальший контроль, який би задовільнив європейські стандарти фінансового менеджменту.

Складовими частинами бюджету є статті доходів та видатків, а також кредитування та фінансування бюджету за загальним та спеціальним фондами. Відповідно до законодавчо затвердженої бюджетної класифікації (саме у статті 9 Бюджетного кодексу України йдеться про класифікацію доходів бюджету), доходами вважаються: податкові та неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, а також трансферти [2]. Вагому частку доходів бюджету складають саме податкові надходження, які включають загальнодержавні та місцеві податки та збори, у тому числі митні платежі.

При розгляді даної тематики варто розглянути трипартизм бюджетної, митної та податкової політик. Провідним їхнім завданням та функціями є наповнення бюджету, завдяки тим або іншим важелям та механізмам. З точки зору ефективних принципів подат-

кової політики є необхідність встановлення адекватного податкового навантаження при максимально можливій сплаті податкових надходжень до бюджету.

Митна політика, окрім забезпечення захисної та регулятивної функцій, здійснює свою головну функцію – фіскальну, яка полягає у наповненні Державного бюджету через справляння митних платежів [8]. В умовах військової агресії росії, коли податкові доходи бюджету набагато зменшились у порівнянні із мирним часом, необхідно особливу увагу звернути на митні платежі, які деякою мірою можуть стати альтернативним інструментом наповнення бюджетних доходів.

Надалі більш детально розглянемо таку важливу складову податкових надходжень державного бюджету, як митні платежі.

Митні платежі – це обов'язкові платежі, які справляються з юридичних та фізичних осіб при переміщенні товарів та транспортних засобів через митний кордон та установлені митним та податковим законодавством [11]. Митні платежі ідентифікують як ефективні інструменти здійснення митної політики та, в цілому, регулювання зовнішньо – економічних відносин [3].

Аналізуючи роль та значення митних платежів автори вважають, що застосування митних платежів використовується задля: протекціонізму економіки країни та забезпечення вітчизняного виробника, регулювання зовнішньоекономічної діяльності, структури експорту та імпорту товарів [1]. Також важливим завданням митних платежів як інструменту митної політики є необхідність формувати резерв торговельно–політичних поступок в обмін на аналогічні поступки від інших країн–партнерів, необхідність захисту вітчизняних галузей, підприємств як стратегічно важливих, так і тих, які на етапі становлення [3]. Таким чином, можна окреслити основні функції митних платежів, а саме захисну, регулюючу, фіскальну та політичну [1].

Відповідно до пункту 27 статті 4 Митного кодексу України, до митних платежів належать: мито, акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів та податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів [9].

У митному та податковому законодавстві розглядається поняття пільг, що визначаються як повне або часткове звільнення від дотримання встановлених законом загальних правил та від виконання зобов'язань. Таким чином, митні пільги передбачають, при здійс-

ненні митних процедур, певні тарифні пільги чи преференції для фізичних та юридичних осіб, які переміщують товар через митний кордон України [4]. Виокремлюють декілька підходів до сутності та змісту поняття митної пільги. Деякі автори є прихильниками погляду, що при розгляді митних пільг варто розглядати як тотожні поняття преференції та тарифні пільги. На противагу першим, інші автори вважають, поділ пільг на тарифні та процедурні більш вдалим.

О. Гребельник формами пільг вважає звільнення від сплати мита, зниження митної ставки, встановлення тарифних квот на преференційне вивезення чи ввезення товарів через митний кордон України, а також повернення раніше сплаченого мита [3]. Г. Давидовська та Г. Сидор, доповнюючи її, вважають, що до пільг можна віднести також звільнення від митного огляду як форму нетарифної пільги [4].

Митні та податкові пільги встановлюються законами про спеціальні економічні зони, ратифікованими Україною конвенціями тощо на основі міжнародних договорів про вільну торгівлю, кооперацію, про надання матеріальної та технічної допомоги Україні.

Таким чином, можна констатувати поляризованість проблеми митних пільг. З одного боку, митні пільги є засобами митного регулювання, що полягає у звільненні від виконання обов'язків перед державою та постає перевагами особам, які переміщують товар через митний кордон. Проте, з іншого боку, можна аналізувати суму, яка могла б надійти до Державного бюджету, при повному стягненні митних платежів.

В умовах введення воєнного стану та повномасштабного вторгнення РФ на територію України було внесено зміни як до статей видатків бюджету, котрі основною мірою були направлені на фінансування оборонної сфери, так і на статті доходів Державного бюджету. Тобто відбулося введення додаткових пільг, які переважно стосувалися товарів, транспортних засобів, які підлягали під групу товарів для оборонної сфери, категорії медичних виробів та лікарських засобів, гуманітарна допомога [13].

Пропонуємо порівняти частку надходжень митних платежів до Державного бюджету за попередні періоди та в умовах воєнного стану, а саме: ввізного мита, акцизного податку із ввезених на митну територію України підакцизних товарів, податку на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів (табл. 1).

Таблиця 1

**Аналіз надходжень митних платежів
до Державного бюджету України за 2020–2022 рр.**

Вид митного платежу	Надходження за 2020 р., млн. грн	Виконання до уточненого річного плану, %	Надходження за 2021 р., млн. грн	Виконання до уточненого річного плану, %	Надходження за 2022 р., млн. грн	Виконання до уточненого річного плану, %
Мито (ввізне)	30 203	106,87	36 854	107,31	23 311	65,39
Акцизний податок	57 846	108,44	79 592	122,70	41 653	54,81
Податок на додану вартість	274 113	90,22	380 714	102,65	253 052	58,96

Джерело: розраховано авторами за даними [5]

Аналіз таблиці 1 показує, що у 2021 році спостерігалася тенденція до збільшення надходжень до бюджету по кожному з митних платежів, особливо в розрізі акцизного податку. Аналізуючи надходження до бюджету митних платежів вже у 2022 році спостерігається зменшення відсотку надходжень, а також зменшення виконання до уточненого річного плану близько на 50 % у порівнянні з попереднім роком.

Таким чином, можна припустити, що на зменшення надходження митних платежів у 2022 році вплинули умови воєнного часу та особливості створення пільгових та спрощених умов ввезення товарів на митну територію України.

Проте, враховуючи зміни до затверджених нормативних та підзаконних актів, із середини 2023 року відбудеться скасування більшості пільг воєнного часу та повернення до довоєнної системи оподаткування та ввезення товарів на територію України. Отже, можна прогнозувати, що у другій половині 2023 року надходження митних платежів до державного бюджету зростуть та зможуть компенсувати втрати 2022 року. Проте, необхідно покращити ефективність системи адміністрування

митних платежів та упорядкувати митне законодавство.

Висновки. Отже, у нашому дослідженні ми визначили, що державний бюджет – основний фінансовий план держави, в якому затверджені основні статті доходів та видатків бюджету. Найважливішою частиною доходів бюджету є податкові надходження, до яких відносяться і митні платежі.

Митні платежі є важливим інструментом митної політики та частиною доходів бюджету, яка зазнала суттєвих змін під час воєнного стану. Порівнюючи надходження митних платежів до бюджету за три останні роки, спостерігається їх зменшення у період воєнного часу, а також неповне виконання до уточненого річного плану по стягненню таких платежів. Для збільшення митних надходжень у 2023 році прийнято комплекс заходів, основними напрямками яких є: відміна більшості митних та податкових пільг, введених на початку повномасштабного вторгнення армії росії та збільшення митних ставок на деякі імпорتنі товари. Ці заходи у сукупності допоможуть відновити стабільність митних надходжень до бюджету та створять базу для їх сталого зростання у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Абрамова А., Савчук Т., Жаворонок А. Митні платежі як складова доходів державного бюджету. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2015. № 4(4). URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/76740> (дата звернення: 05.04.2023).
- Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI: станом на 1 квітня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 06.04.2023).
- Гребельник О. Митна справа : підручник. 5-те вид. Київ : Центр учб. літ., 2021. 400 с.
- Давидовська Г., Сидор Г. Поняття митних пільг та їх класифікація. *Інноваційна економіка*. 2018. № 5-6 (75). URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/37821/1/Давидовська%20Г.І.-Сидор%20Г.В..pdf> (дата звернення: 13.05.2023).
- Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 06.04.2023).
- Деякі питання митного оформлення окремих товарів, що ввозяться на митну територію України у період дії воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.03.2022 р. № 236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2022-п#Text> (дата звернення: 05.04.2023).

7. Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2022 р. № 174. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2022-p#Text> (дата звернення: 05.04.2023).

8. Кийда Л., Шевченко Н. Особливості реалізації державної митної політики в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 4. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2020/68.pdf (дата звернення: 12.05.2023).

9. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI : станом на 04.03.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 07.04.2023).

10. Озеруга О. Місце та роль митних платежів у системі доходів державного бюджету України. *Науково-практична інтернет-конференція «Модернізація законодавства та правозастосування: вимоги часу» (м. Київ, 6 грудня 2018 р.)*. URL: https://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1942:041218-12&catid=229:2-122018&Itemid=283&lang=ru (дата звернення: 06.04.2023).

11. Оніщик Ю. Митні платежі як системоутворювальні категорії митного законодавства України та Європейського Союзу. *Нове українське право*. 2022. Т. 2. № 6. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/397/351> (дата звернення: 12.05.2023).

12. Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 9 березня 2022 р. № 236 та визнання такими, що втратили чинність, постанов Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2022 р. № 1006 та від 20 грудня 2022 р. № 1409 : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2023 р. № 166. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/166-2023-p#Text> (дата звернення: 06.04.2023).

13. Семенова М. Податкові та митні пільги воєнного часу для бізнесу. *Liga zakon*. URL: https://biz.ligazakon.net/analitics/210884_podatkov-ta-mitn-plgi-vonnogo-chasu-dlya-bznesu (дата звернення: 05.04.2023).

REFERENCES:

1. Abramova A., Savchuk T., Zhavoronok A. (2015) Mytni platezhi iak skladova dokhodiv derzhavnoho biudzhetu [Customs payments as a component of state budget revenues]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, no. 4(4). Available at: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/76740> (accessed 05 April 2023). (in Ukrainian)

2. Biudzhetni kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 08.07.2010 r. № 2456-VI: stanom na 1 kvitnia 2023 r. [Budget Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 08.07.2010 No. 2456-VI: as of April 1, 2023]. The Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (accessed 06 April 2023). (in Ukrainian)

3. Hrebel'nyk O. Mytna sprava [Customs business]. Kyiv, 400 p. (in Ukrainian)

4. Davydovs'ka H., Sydor H. (2018) Poniattia mytnykh pil'h ta ikh klasyfikatsiia [The concept of customs benefits and their classification]. *Innovatsijna ekonomika – Innovative economy*, no. 5-6 (75). Available at: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/37821/1/Davydovs'ka%20H.I.-Sydor%20H.V..pdf> (accessed 13 May 2023). (in Ukrainian)

5. Derzhavnyj veb-portal biudzhetu dlia hromadian [State budget web portal for citizens]. Available at: <https://openbudget.gov.ua/> (accessed 06 April 2023).

6. Deiaki pytannia mytnoho oformlennia okremykh tovariv, shcho vvoziatsia na mytnu terytoriiu Ukrainy u period dii voiennoho stanu [Some issues of customs clearance of individual goods imported into the customs territory of Ukraine during the period of martial law]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 09.03.2022 r. № 236. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2022-p#Text> (accessed 05 April 2023). (in Ukrainian)

7. Deiaki pytannia propusku humanitarnoi dopomohy cherez mytnyi kordon Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Some issues of the passage of humanitarian aid through the customs border of Ukraine under martial law]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.03.2022 r. № 174. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2022-p#Text> (accessed 05 April 2023). (in Ukrainian)

8. Kyjda L., Shevchenko N. (2020) Osoblyvosti realizatsii derzhavnoi mytnoi polityky v Ukraini. [Peculiarities of implementation of state customs policy in Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, no. 4. Available at: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2020/68.pdf (accessed 12 May 2023). (in Ukrainian)

9. Mytnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.03.2012 r. № 4495-VI: stanom na 04.03.2023 r. [Customs Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 13.03.2012 No. 4495-VI: as of 04.03.2023]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (accessed 07 April 2023). (in Ukrainian)

10. Ozeruha O. (2018) Mistse ta rol' mytnykh platezhiv u systemi dokhodiv derzhavnoho biudzhetu Ukrainy [The place and role of customs payments in the revenue system of the state budget of Ukraine]. *Naukovo-praktychna internet-konferentsiia "Modernizatsiia zakonodavstva ta pravozastosuvannia: vymohy chasu" – Scientific*

and practical internet conference "Modernization of legislation and law enforcement: requirements of the time" (Kyiv, December 6, 2018). Available at: https://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1942:041218-12&catid=229:2-122018&Itemid=283&lang=ru (accessed 06 April 2023). (in Ukrainian)

11. Onischuk Yu. (2022) Mytni platezhi iak systemoutvoriuvalni katehorii mytnoho zakonodavstva Ukrainy ta lev-ropejs'koho Soiuzu [Customs payments as system-forming categories of customs legislation of Ukraine and the European Union]. *Nove ukrains'ke pravo – New Ukrainian law*, vol. 2, no. 6. Available at: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/397/351> (accessed 12 May 2023). (in Ukrainian)

12. Pro vnesennia zmin u dodatok do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 9 bereznia 2022 r. № 236 ta vyznannia takomy, shcho vtratyly chynnist, postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10 veresnia 2022 r. № 1006 ta vid 20 hrudnia 2022 r. № 1409 [On making changes to the addendum to the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 236 of March 9, 2022 and recognizing as having lost validity the Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1006 of September 10, 2022 and No. 1409 of December 20, 2022]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24.02.2023 r. № 166. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/166-2023-p#Text> (accessed 06 April 2023). (in Ukrainian)

13. Semenova M. (2022) Podatkovi ta mytni pil'hy voiennoho chasu dlia biznesu [Wartime tax and customs benefits for business]. *Liga zakon*. Available at: https://biz.ligazakon.net/analytics/210884_podatkov-ta-mitn-plgi-vonno-go-chasu-dlya-bznesu (accessed 05 April 2023). (in Ukrainian)